

БРОВКОВАОлена Георгіївна
beobachter@j.ua

УДК 334.716:504.062

к.е.н., с.н.с., доцент,
Одеський національний
політехнічний університет**ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ У КООРДИНАТАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ****FORMATION OF ECOLOGICAL STRATEGIES OF UKRAINIAN
ENTERPRISES IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT COORDINATES****BROVKOVA Olena Heorhiivna** – PhD in Economics, Senior Researcher, Associate Professor, Odesa National Polytechnic University

Статтю присвячено проблемі формування екологічної стратегії України та українських підприємств. Розглядаються засади державної екологічної стратегії, аналізуються інструменти реалізації екологічної стратегії держави, які впливають на формування екологічної стратегії українських підприємств, пропонуються заходи щодо ефективного впровадження екологічної стратегії держави та українських підприємств. Метою роботи є визначення процесу розробки екологічної стратегії українських підприємств з урахуванням екологічної політики держави. Наведено етапи розробки екологічної політики підприємства. Особливе місце відведено основним інструментам реалізації державної екологічної політики.

* * *

Статья посвящена проблеме формирования экологической стратегии Украины и украинских предприятий. Рассматриваются основы государственной экологической стратегии, анализируются инструменты реализации экологической стратегии страны, которые влияют на формирование экологической стратегии украинских предприятий, предлагаются мероприятия по эффективно внедрению экологической стратегии страны и украинских предприятий. Целью работы является определение процесса разработки экологической стратегии украинских предприятий с учетом экологической политики государства. Особое место отведено основным инструментам реализации государственной экологической политики.

* * *

The article is devoted to the problem of forming the environmental strategy of Ukraine and Ukrainian enterprises, discusses the principles of the state environmental strategy, analyzes the tools of implementation of the state environmental strategy that influence the formation of the environmental strategy of Ukrainian enterprises, proposes measures to effectively implement the environmental strategy of the state and Ukrainian enterprises. For a long time the economic development of the country was accompanied by an unbalanced use of natural resources, insufficient attention was paid to environmental protection, which hindered the achievement of sustainable development of the country.

The purpose of the paper is to determine the process of developing the environmental strategy of Ukrainian enterprises, taking into account the state environmental policy.

The main information base during the writing of the work was scientific works, periodicals and Internet resources. Methods of structural-logistical and system analysis were used in the research. Environmental policy is the development and approval of environmental goals and objectives. The interests of stakeholders are always taken into account in environmental policy-making. Stakeholders are persons (natural or legal) who are able to assert a firm their rights and interests in relation to its present and future activities. Environmental policy is based on the interests of stakeholders. They need to be clearly articulated and prioritized with all interests in mind. In Ukraine, there are prerequisites for the formation of the environmental strategy of Ukrainian enterprises, which is based on the basic principles of the state environmental policy of Ukraine.

Ключові слова: екологічна політика, екологічна стратегія, навколишнє природне середовище, природні ресурси, природоохоронні заходи, природокористування, екологічна оцінка, екологічний аудит, екологічна безпека, система екологічного управління

Ключевые слова: экологическая политика, экологическая стратегия, окружающая природная среда, природные ресурсы, природоохранные мероприятия, природоиспользования, экологическая оценка, экологический аудит, экологическая безопасность, система экологического управления

Keywords: environmental policy, environmental strategy, natural environment, natural resources, environmental protection measures, environmental management, environmental assessment, environmental audit, environmental safety, environmental management system

ВСТУП

Протягом тривалого часу економічний розвиток держави супроводжувався незбалансованим використанням природних ресурсів, недостатньо приділялася увага захисту довкілля, що гальмує досягнення сталого розвитку країни.

Проблеми формування екологічної стратегії висвітлені у роботах таких вчених як Б.В. Буркінського, С.І. Дорогунцова, Т.П. Галушкіної, Л.Г. Мельника, В.Ф. Семенова, С.К. Харічкова. Внесок цих науковців у теоретичні основи розробки екологічної стратегії є значним. Проте прикладний аспект екологічної стра-

тегії для українських підприємств розглянуто не повно.

Актуальність вибраної теми дослідження обумовлена необхідністю запровадження екологічно безпечних, ресурсно- та енергозберігаючих технологій. В умовах підвищення ціни на газ необхідно вжити значних системних заходів, спрямованих на підвищення енергоефективності, розвиток джерел відновлюваної енергетики.

Запровадження міжнародних стандартів систем екологічного управління на підприємствах сприятиме розвитку системи управління навколишнім природним середовищем та реалізації в Україні міжнародних природоохоронних ініціатив.

Впровадження системи управління екологічними ризиками сприятиме запобіганню катастроф техногенного та екологічного характеру.

МЕТА роботи полягає у визначенні процесу розробки екологічної стратегії українських підприємств з урахуванням екологічної політики держави.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основною інформаційною базою під час написання роботи стали наукові праці, матеріали періодичних видань та Інтернет-ресурси. У проведенні дослідження використано методи структурно-логічного та системного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Екологічний менеджмент може розглядатися як один із різновидів функціонального менеджменту організації. Під екологічним менеджментом розуміють таке:

- складник системи менеджменту організації, що реалізує завдання з підтримання конкурентноздатності організації, що завдається екологічними аспектами її діяльності;
- сукупність заходів із планування, управління та контролю природоохоронної діяльності, що здійснюється економічним суб'єктом із метою досягнення послідовного поліпшення екологічних характеристик виробничої діяльності відповідно до самостійно розробленої екологічної політики. Предметом екологічного менеджменту є екологічні (природоохоронні, ресурсозберігальні тощо) напрями діяльності підприємства або організації, виробленої ними продукції та наданих послуг. Функції екологічного менеджменту:
 - обґрунтування екологічної політики та зобов'язань (функція прогнозування);
 - планування екологічної діяльності;
 - організування внутрішньої та зовнішньої екологічної діяльності;
 - керівництво персоналом;
 - управління впливом на навколишнє середовище та використанням ресурсів;
 - внутрішній екологічний моніторинг та екологічний контроль;
 - аналіз та оцінка результатів екологічної діяльності;
 - перегляд та вдосконалення системи екологічного менеджменту.

Соціальна відповідальність бізнесу – це цілеспрямоване орієнтування підприємницької діяльності на досягнення цілей згідно з принципом «потрійного ре-

зультату діяльності»: прибуток бізнесу, благополуччя людей, цілість природи. Економічний складник «потрійних результатів» – це фінансова стабільність та стабільність і постійність розвитку. Систему екологічного менеджменту впроваджують підприємства, які очікують на довгострокові перспективи. Екологічний складник – до нього входить вплив продукції або виробничих процесів компанії на стан навколишнього середовища, особливості викидів, скидів та відходів виробництва, а також проблеми їх утилізації. Соціальний складовник – це політика компанії стосовно рівних можливостей представникам обох статей та різних етнічних груп, дотримання встановлених стандартів часу та оплати праці, забезпечення робітникам гарантій, а також внесок компанії у розвиток місцевої громади та її інфраструктури [1].

Особливості екологічного менеджменту:

- здійснюється винятково економічними суб'єктами;
- діяльність є ініціативною та добровільною;
- залежить від особистої зацікавленості менеджера у кінцевих результатах і визначається його кваліфікацією, досвідом і майстерністю;
- активне використання негативних результатів;
- практична неможливість імітації, або фальсифікації ефективної діяльності.

Система екологічного менеджменту (СЕМ, від англ. EMS – environmental management system) – це частина загальної системи менеджменту, яка включає організаційну структуру, планування, розподіл відповідальності, практичну діяльність, процедури, процеси та ресурси, необхідні для розроблення, впровадження, досягнення цілей екологічної політики, її перегляду та корегування. Система екологічного менеджменту може запроваджуватися як на всьому підприємстві загалом, так і в окремих його підрозділах або сферах діяльності. Потенційними вигодами від впровадження СЕМ можуть бути:

- систематизація наявних рішень з охорони навколишнього середовища;
- відповідність вимогам законодавства;
- зниження ризиків;
- покращення іміджу фірми;
- виявлення шляхів зменшення витрат;
- покращення відносин із владою;
- підвищення мотивації співробітників;
- підвищення інноваційного потенціалу;
- покращення конкурентноздатності;
- покращення доступу до банківських кредитів та страхувань.

Загальний принцип екологічного менеджменту можна охарактеризувати за допомогою модифікованого циклу Демінга (або PDCA – Plan-Do-Check-Act, тобто Плануй-Роби-Перевірй-Дій), який для СЕМ має вигляд спіралі.

Розглянемо детальніше кожний з етапів циклу Демінга.

1 етап. Екологічна політика – це розроблення та затвердження екологічних цілей та завдань. У процесі розроблення екологічної політики завжди враховуються інтереси стейк-холдерів. Стейк-холдери – це особи (фізичні або юридичні), які мають можливість заявляти фірмі про свої права та інтереси стосовно до її теперішньої та майбутньої діяльності.

У розробці екологічної політики спираються на інтереси стейкхолдерів. Їх необхідно чітко сформулювати і вибрати пріоритетні з урахуванням усіх інтересів. Цей процес є циклічним і він обумовлює розвиток СЕМ. Стейк-холдери та приклади інтересів, які вони можуть мати відповідно до цілей екологічного менеджменту [2].

Приклади інтересів.

1. Власники, акціонери, кредитори, страхувальники та ін.:

– збільшувати обсяги продаж і прибутковості операцій;

– зменшувати витрати та забезпечувати збільшення продуктивності;

– зберігати максимально високий із можливих рівнів використання активів.

2. Споживачі:

– розвивати надійні та доброякісні з екологічного погляду продукти, одночасно підтримуючи на конкурентоспроможному рівні витрати, споживчі якості й функції продукції, а також легкість та ефективність її використання;

– мінімізувати вплив на навколишнє середовище процесів використання та видалення продукції;

– організувати процес навчання (освіти) покупців щодо екологічних властивостей (вигод) продукції

3. Персонал:

– зменшувати кількість ресурсів, які використовуються у виробництві одиниці продукції (тобто зниження ресурсоемності продукції);

– скорочувати обсяг відходів, що утворюються при виробництві одиниці продукції;

– ініціювати розвиток продуктових та виробничих інновацій.

4. Особи, які формують національну політику та громадські групи:

– сформулювати відкриту комунікативну політику як підґрунтя для довіри;

– реалізувати готову до дискусій політику у взаємовідносинах із різними громадськими групами та законотворчою діяльністю держави;

– організувати внутрішній аудит (самоаудит) і виявити екологічні параметри та наслідки своєї діяльності;

– забезпечувати точне розуміння екологічних ризиків, обумовлених своєю діяльністю

5. Природа:

– використовувати земельні ресурси стійким способом, зберігаючи природні екосистеми;

– забезпечувати цілісність екосистеми, зокрема підтримання біорізноманіття, збереження екосистем і природних умов;

– підтримувати якість водних ресурсів з урахуванням задоволення потреб у питній воді, у водних ресурсах для цілей рекреації та збереження дикої природи;

– підтримувати на необхідному рівні якості атмосферного повітря.

2 етап. Планування діяльності відповідно до прийнятої політики і цілей. Грунтуючись на екологічній політиці, створюється організаційна схема і програма для реалізації політики й досягнення цільових та планових показників. Програма відповідає на питання «Як досягнути встановлених орієнтирів?».

3 етап. Впровадження та функціонування На цьому етапі виконується організація та практичне втілення запланованої діяльності за участі всього персоналу.

4 етап. Проведення перевірок і координувальні дії. Цей етап має сприяти плануванню, контролю, моніторингу, корегуючим діям, аналізу й аудиту з тим, для того, щоб забезпечити відповідність СЕМ сталій політиці та її підтримці на відповідному рівні. Проведення перевірок та коригування дають змогу СЕМ бути здатною до змін під впливом обставин.

5 етап. Аналіз з боку керівництва. Вище керівництво організації повинно аналізувати СЕМ через встановлені ним проміжки часу з тим, щоб забезпечити постійне вдосконалення СЕМ, її адекватність та ефективність.

6 етап. Постійне покращення – це процес розвитку, спрямований на досягнення найкращих показників за всіма екологічними аспектами діяльності підприємства (там, де це можливо практично досягнути) відповідно до екологічної політики [3].

Основними засадами державної екологічної політики є:

збереження такого стану кліматичної системи, який унеможливить підвищення ризиків для здоров'я та благополуччя людей і навколишнього природного середовища;

сприяння сталому розвитку шляхом досягнення збалансованості економічної, екологічної, соціальної складових розвитку, орієнтування на пріоритети сталого розвитку;

забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України;

застосування принципів запобігання, усунення джерел шкоди довкіллю;

стимулювання державою вітчизняних суб'єктів господарювання, які здійснюють скорочення викидів парникових газів, зниження показників енерго- та ресурсоемності, модернізацію виробництва, спрямовану на зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище [4].

Розглянемо основні інструменти реалізації державної екологічної політики.

Інформування та комунікація сприятимуть підвищенню рівня обізнаності громадськості про діяльність органів виконавчої влади у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Державне регулювання у сфері охорони навколишнього середовища дасть змогу встановити науково обґрунтовані обмеження на використання природних ресурсів і забруднення навколишнього природного середовища та впровадити інтегрований дозвіл стосовно забруднення навколишнього природного середовища [5].

Стратегічна екологічна оцінка та оцінка впливу на довкілля дасть змогу запобігти негативному впливу на навколишнє природне середовища та встановити відповідність здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Системи екологічного управління, екологічний аудит, екологічна сертифікація та маркування продукції

дасть змогу підвищити екологічну обґрунтованість і ефективність діяльності суб'єктів господарювання, покращити екологічні характеристики продукції, встановити відповідність суб'єктів екологічного аудиту вимогам природоохоронного законодавства та вдосконалити управління суб'єктів екологічного аудиту вимогам природоохоронного законодавства та вдосконалити управління суб'єктами господарювання, що провадять екологічно небезпечну діяльність [5].

Технічне регулювання та облік у сфері охорони навколишнього природного середовища, природокористування та забезпечення екологічної безпеки дасть змогу впровадити науково обґрунтовані та безпечні для навколишнього природного середовища і здоров'я населення вимоги до процесів, товарів, послуг, які відповідатимуть європейським нормам.

Економічні та фінансові механізми такі, як екологічна модернізація промислових підприємств шляхом зниження ставки екологічного податку або у формі фіксованої річної суми відшкодування податку забезпечать стабільне фінансування природоохоронної діяльності та стимулювання розвитку екологічного підприємства, а також сприятимуть створенню податкового, кредитного та інвестиційного клімату для залучення міжнародних донорів та приватного капіталу в природоохоронну діяльність, створення суб'єктами господарювання систем екологічного управління, впровадження більш чистого виробництва. Технологій ресурсо- та енергозбереження.

Комплексний моніторинг стану навколишнього природного середовища і контроль у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів забезпечать перехід до системи запобігання правопорушенням і моніторингу стану довкілля, зменшення тиску на бізнес-середовище, широке залучення громадськості до природоохоронного контролю через побудову дієвої системи нагляду за дотриманням природоохоронного законодавства.

ВИСНОВКИ

В Україні існують передумови для формування екологічної стратегії українських підприємств, що спирається на основні засади державної екологічної політики України.

Можливими заходами стосовно ефективного впровадження екологічної стратегії можуть бути такими.

Для забезпечення виходу українських підприємств на міжнародні ринки має бути передбачено здійснення заходів, що гарантують впровадження міжнародних стандартів управління довкіллям і екологічного маркування продукції.

В Україні треба створити умови для подальшого забезпечення розвитку екологічної мережі, створення ефективно керованої системи територій.

Важно створити правову базу для забезпечення розвитку транспортної та телекомунікаційної інфраструктури, будівництва об'єктів відновлюваної енергетики. Більшість транспорту треба перевести на екологічно безпечніші джерела пального.

Територіальне розширення міст має бути можливим лише за умови збереження, створення та відновлення природоохоронних, оздоровчих територій, ландшафтів, лісів, парків, скверів, зелених насаджень.

Підприємствам треба мінімізувати забруднення ґрунтів небезпечними забруднюючими речовинами та відходами.

Впровадити перехід до системи інтегрованого екологічного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та розвиток природоохоронної складової у галузях економіки.

Список використаних джерел

1. Дорогуцьов С.І. *Сталий розвиток цивілізаційний діалог природи і культури*. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ypanu_2001_10_4.pdf
2. Галушкіна Т.П., Грановська Л.М., Кисельова Р.А. *Екологічний менеджмент та аудит: Навчальний посібник*. Херсон, 2017. 456 с.
3. Буркинський Б.В., Галушкіна Т.П., Харічков С.К. *«Зелена стратегія» регіону: монографія*. Одеса, 2011. 375 с.
4. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 16.
5. Мельник Л.Г. *Основи екології*. Суми, 2006. 759с.
6. Семенов В.Ф., Михайлюк О.Л., Галушкіна Т.П. *Екологічний менеджмент*. Київ, 2004. 407 с.

References

1. Dorohuntsov S.I. *Sustainable development civilizational dialogue of nature and culture*. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ypanu_2001_10_4.pdf (in Ukrainian)
2. Halushkina T.P., Hranovska L.M., Kyselova R.A. *Environmental Management and Audit: Tutorial*. Herson, 2017. 456 p. (in Ukrainian)
3. Burkynskiy B.V., Halushkina T.P., Kharichkov S.K. *Green strategy of the region: monograph*. Odesa, 2011. 375 p. (in Ukrainian)
4. *The Law of Ukraine "On the Fundamental Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the Period up to 2030"*. *Verkhovna Rada Announcements*. 2019. № 16.
5. Melnyk L.H. *Principles of Ecology*. Sumy, 2006. 759 p. (in Ukrainian)
6. Semenov V.F., Mykhailiuk O.L., Hanushkina T.P. *Environmental Management*. Kyiv, 2004. 407 p. (in Ukrainian)